

20 aprilie 1992, Tomnatic, de Smaranda Vultur.

Ana Roth (Nancy) n.1922, în prezent în Germania.

M-am născut în Tomnatic va să zică și tatăl meu a venit din război mondial, '14. Mama s-a căsătorit cu dânsul, s-a iubit, și din asta a fost două copii, două fete, după anii de căsătorie, sora mea în '20 născută și eu în '22 născută. Am dus o viață cum se trăiește la țărani. Atunci din '61 am intrat în CAP pentru că în '47 ne-a luat toate averile, toate pământurile. În '41 m-am înscris la Crucea Roșie la prim ajutor. Am plecat din țară la un moment dat și am stat până în '45 acolo. Am venit acasă în '47, am urmărit și am fost ascuns și jefuită și nu știu cum și pe urmă m-am căsătorit cu un român, ca să fiu eu liberă. Din Tomnatic, în '50. În 1951 am născut un copil la 10 mai. Atunci în 17 iunie am fost ridicat cu copilul și cu tot și am fost dusă la Bărăgan la Giurgieni Noi¹, lângă Ialomița, Dunărea, între Hârșova și Luciu a fost acolo satul nostru. Acolo am stat, ne-a pus pe miriște și n-am avut nici casă, n-am avut nici masă, n-am avut nimica. Am fost obligați să facem casă. Și-atuncea ca vai și-amar am făcut o casă din pământ. Pe urmă, după un an am ridicat și noi o casă. Și n-am avut nici apă. A venit de la București mașinile și ne-au dat apă și noi am plătit-o să primim apă. Și-am plecat doi kilometri până la Dunăre să bem apă din Dunăre. Și iarna a fost așa un viscol că nu am putut să ieșim din casă, am ieșit din pod. Și am topit noi zăpada. Și asta a fost soarta noastră.

Eu n-am putut să mă duc la lucru că am avut copil de 4 săptămâni. Mama mea a fost de 50 de ani, a plecat peste Dunăre la Hârșova la orezărie și a muncit acolo. Pe urmă ne-a adus... Mâncarea care-a primit-o ea ne-a adus din traista ei. Asta a fost viața. Mergea în fiecare zi. Pe urmă nu a mai plecat peste Dunăre, a lucrat la noi, la batoză, la orez. Și ea a adus în buzunar orezu și noi am frecat noaptea orezu să fierbem cu apă. Asta a fost situația noastră la Bărăgan.

Pe urmă am venit acasă și după un scurt timp iarăși am făcut casă ca lumea și am stat. Pe urmă m-a părăsit bărbatu cu una mai tânără, eu m-am chinuit cu doi copii, o fată și un băiat. Când m-am întors de la Bărăgan am născut o fată... și atuncea ce a făcut bărbatu meu? A găsit una mai tânără de 20 de ani ca mine, a luat pe ea și pe urmă m-a predat la Securitate că eu am fost nu știu cine, că-s chiabură, hitleristă. Asta a fost în '68. Atuncea a zis că eu am ceva suspect și de aia -a părăsit. Au văzut ei că a fost o minciună, dar de chinuit, m-au chinuit că eu am știut cum a fost și ce este și așa ei au văzut că e o minciună. Atunci a plecat și băiatul, după aia a plecat și fata și apoi eu.

Joia a bătut toba, înainte când am stat noi la masă, că nimeni n-are voie să părăsească satul – în iunie '51. A bătut toba, s-a anunțat acolo în fața bisericii. În 13 iunie, nimeni n-are voie să părăsească satul.

Sâmbătă pe duminică noi am botezat. Era nașul Ionescu și cu Maria, verișoara mea și cu sora mea, am stat la masă și am mâncat. Am botezat băiatul, primul născut. La 16 iunie am botezat copilul. Am botezat atunci. Asta a fost duminică. Pe luni noapte la ora 12 a bătut în geam și a chemat pe soțul meu afară. Și el a ieșit afară. Atuncea ne-au luat buletinele și au spus așa: "Până la ora 1 ce puteți să puneți pe căruță, asta e-a dumneavoastră că trebe să părăsiți raionul". Și atunci am primit căruța în mijlocul curții cu santinelă la poartă, că nu am avut voie nici în grădină, nici nu am avut voie să mergem pe stradă.

Și așa am pus pe căruță ce am putut să punem, da ce poți să pui pe căruță? Noi am luat-o, bărbatu meu a fost tâmplar și a desfăcut 4 scânduri și șifoniere scânduri, scânduri, și asta am

---

¹ Răchitoasa.

putut să luăm. Mâncare nicări. N-am avut, că noi mergeam și cumpăram pe cartelă, că așa era atunci, cu cartela. Și din grădină nu am putut să luăm că avut frică că fugim. Și așa, nimeni nu a avut voie să se apropie de noi. Și ne-a pus, atunci a venit stăpânu de căruță, ne-a luat-o și ne-a dus până la gară. Acolo la gară ne-au lăsat jos, am stat acolo la gară. Și când a venit atunci trenul, ne-a zvârlit în trenu marfaru, ne-a pus acolo, da noi nu am știut unde ne ducem, unde mergem, nimeni nu a știut unde mergem. Noi am fost acolo înuntru, eu cu bărbatu-mio, cu mama și cu copilul. Și nimeni n-a zis nouă ceva. Noi am crezut că mergem în Rusia, ne duce în Rusia. (*Au fost de aicea din sat?*) Nu a fost cazul, atunci nu. (*Înainte a fost?*) A fost, eu n-am fost aicea. (*În ce an?*) În '46. (*Nu erați aicea?*) Nu eram, eu eram dincolo.

Și atunci când am mers acolo ne-a lăsat, ne-am oprit la Cervinoiu, noaptea. (*După cât timp?*) Asta nu mai pot să spun, era o săptămână, erau două săptămâni. Cine s-a gândit că mai ai nevoie să spui lucrurile astea, nu? Și ne-a rugat să rămânem în tren, până dimineața, că era noapte. Și atunci au venit mașinile și ne-au luat cu mașina și am pus tot pe mașină ce am avut, și omu ăsta a spus către mine, băiatu era înfășurat și așa, și am tras piele de la copil de soare și de căldură, da nimeni n-a întrebat: "Ești bolnavă?" "Ai nevoie de asta?" "Ai nevoie de asta?", nimeni n-a întrebat: "Ce e cu tine?" sau: "Ce?" Și atunci omu ăsta mi-a spus: "Doamnă dacă aveți o demigeană aicea", și zic: "Da, avem". "Eu vă fac o tură din Satu Vechi să luăm niște apă, că voi nu o să aveți apă". Zic eu către soțul meu: "Ce vorbește ăla, cum să fie sat fără apă, nu există". Dar zice: "Nu mă credeți, da aveți să vedeți". Ne-am luat apă, era cu nisip, așa ca la Bărăgan, era pământul Bărăganu, și mergea cu noi... Atunci am zis eu către soțul meu: "Uite, acolo trebuie să fie piața mare", că erau mulți oameni, erau deja multe transporturi, de la Periam, de la Uivar, de la Lenauheim, erau deja transporturi puse acolo. Și noi de la Tomnatic, noi eram primii. Când venim acolo, a sărit un om sus pe mașină și a întrebat de unde suntem noi. Șoferul am zis: "Transportu ăla vine din Tomnatic". Na, s-a dus cu noi, o dată s-a dat jos și a zis: "Uitați, ăsta e locu dumnevoastră". Mai era și unde a treierat grâu, era o cruce acolo și pe ele ne-a pus, snopii. Și zice: "Uite, 25 de pași aveți lat și 50 de pași lung, va să zică metri, ăsta e al dumnevoastră, aici o să faceți casa". Da zic: "Cum domnu să facem casă?", n-am avut nici topor, nici un cui, și n-am avut voie să luăm sculele, pentru că a zis că facem grevă sau ce facem, nu ne răzbunăm? Și așa am avut numai numărul de casă 609, asta a fost numărul meu. Și atunci am început noi să facem un bodei în pământ. O gaură în pământ ca șobolanii, am pus sus lemne așa din pădure niște salcii am pus așa, și pe urmă am luat de la fermă paie de fasole, am pus deasupra, și pe urmă am aruncat pământul. Și așa am stat toată iarna.

(*Deci în primul an ați stat în bodei?*) Da în bodei cu soțu, copilul de o lună, și mama. (*Mama dumnevoastră?*) Mama mea. Și așa am stat acolo. Pe urmă, anu, atunci când a venit primăvara, eu am făcut căpici acasă la țigla, am bătut-o eu cu pământ, și când a venit soțu acasă am pus 2-3 rânduri, am pus 2-3 rânduri, așa am făcut atunci casă.

(*De unde știați să faceți?*) Dacă ești de la țară, știi, se știa că se face, asta se știa. Că ai făcut tot tu care te-ai obișnuit, dacă ești la țară.

(*Uși, ferestre, asta nu v-au adus?*) Uși și ferestre ne-au adus, dar am trebuit să plătim. Dar atunci a venit stabilizarea. Eu am avut 3000 de lei, atâta am avut, n-am avut milioane că eu am avut un bărbat bețiv, și eu nu am putut să muncesc și așa mama bătrână a avut numai 120 de lei pensie, și n-am avut de unde să cumpăr. Alții au fost care au putut să cumpere lemne și au făcut casă, așa din lemne, șipci așa, și a băgat între ele paie și pământul. Da eu nu am avut banii, și a trebuit să mă chinuiesc așa cum am putut.

(*Și copilului ce îi dădeți de mâncare?*) Și eu am avut norocul că am avut piept până la 18 luni, am putut să dau lapte la copil. Asta a fost salvarea. Mircea se numește. Și asta a fost

salvarea mea. Și mama, am spus că a mers peste Dunăre la lucru, și ea săraca mânca de la cantină și mi-a mai adus și mie niște ciorbă cu varză și mai nu știu ce. Asta a fost toată situația. Și noi n-am avut o dată.

O dată ai văzut un câine pe Dunăre, o dată asta, o dată asta, și tot din cauza asta am băut noi apă. Au vrut oamenii să facem apă, da n-au reușit, că jos erau pietre, și cum am primit apă era sărată.

Au venit din București niște mașini care au adus apă, și noi ne-am dus cu gălețile pentru apă, să bem apă. (*Cât de des aduceau apă?*) Au mai fost și la Periam, a fost mai văzută și oamenii ăștia au avut voie să ia și caii și căruța. Numai noi am fost nu știu cum, că au zis acolo oamenii că au zis la partid să nu țină cu noi discuție, pentru că noi suntem dușmanii lor și noi am căutat legătura cu Titul². Și de aia, pentru că noi am fost mai aproape de sârbi, noi am avut numai voie să luăm pe căruța, și restul tot a rămas baltă. (*Nu era nici un animal, nimic.*) Nimic, nimic. Eu am mai adus de la botez, v-am spus-o, că mai am avut niște carne friptă, că nimeni nu a mai avut poftă să mănânce. Într-o zi am azvârlit, că a fost căldură așa de mare, și așa cald a fost că nici n-ai putut să ții ceva. Și oamenii care au fost mai în sat rămași, care au vrut să ne aducă ceva, nu au avut voie să ne ducă, au fost opriți.

(*Și câți au plecat de-aicea din sat?*) Aicea din sat, asta nu știu io să îți spun, dar peste o mie de persoane au plecat atuncea, puțini au rămas. Sută la sută o mie de persoane au plecat. (*Toți erau germani?*) Da, da, toți. Noi, va să zică, soțul meu era român, da și-a făcut armata la grăniceri și o zis la gară, că eu am spus: “Măi domnule, bărbatu meu a făcut armata aicea”. Zice să mă duc eu acolo unde ne dăm jos, să mă duc în față la Comitet și să spun, și mă dă drumu de acolo, că ei nu poate, că noi suntem trecuți. Când eu am mers acolo a spus: “Da, puteți, poate să merge soțul dumneavoastră acasă”, dar eu cu copilu nu avem voie. Eu așa va să zică, eu cu copilu eram na...

(*Deci, din sat toți care au plecat au fost germani sau au fost români?*) Era și nașul ei tot era, da ăștia români care au plecat numai din cauză pentru că ei au avut soția neamțească... (*Toți care au plecat, românii, aveau pe cineva...*) Da, da, așa și dânsa era tot cu verișoară mea că el era romani. Da totuși din cauza lui soția a plecat, nu? Soțul meu tot a fost român și din cauza mea a ridicat și pe el. Și așa. Dar mai erau și mai macedoneni aicea. (*Erau și macedoneni?*) Erau mulți macedoneni și în sat aicea care a venit aici în '47. Și ăștia au fost ridicați, macedonenii. Români-macedoneni.

(*Și alți români care erau bogați, de exemplu?*) Aici în sat au fost numai nemți. Aici nu au fost români numai după '47 au venit. După ce au venit coloniștii, atuncea.

(*Dumneavoastră când v-au expropriat aveau mult pământ atuncea?*) Păi noi am avut pământ 37 de lanțe. (*Și atunci a expropriat pe toată lumea din sat?*) Păi da. Au fost și care va să zică a fost împărțit, ăștia care au făcut armata la români, nu? Asta nu s-a luat, știți? Și na.. Da vecinu ăsta așa nu, ăia n-a fost pe Bărăgan, că ăla o primit atuncea va să zică 7 lanț de pământ a primit de la stat. A dat lor pământu ca checi. A fost câteva cazuri și acolo. ăștia au făcut armată. (*Erau mai săraci sau de ce?*) Nu, erau mai bogați. ăsta Milităroi, sau Mânzăraru, Măguraru sau așa mi se pare a chemat, ăla a venit din sat aicea la noi. Și ăla s-a pus și a întrebat cine a fost hitlerist, cine a fost acolo, și cine a avut pământuri. Și ăsta a fost vânzătorii, știți?

(*Da cine era? A fost din sat?*) Nu, a fost venit. Asta știe nașu cine a fost ăla. Și ăla, va să zică, ăla a spus. Și Mari știe numele lui. Și ăla a zis că ăștia așa, ăștia așa și ăștia așa, știți?

(*S-a consultat cu cineva de-aici din sat?*) Din ăștia care au primit pământul. Și au fost și ăștia care au fost membri de partid, de la... de la, va să zică, de la comuniști. Da la noi în stradă a

---

² Tito.

fost Bobolcirov. Bulgar era, și ăla era președinte CAP, nu CAP, a lui Coperativa, știți? Și ăla mai a spus, mai ăla, și ăla, și a fost așa din stradă, fiecare a pus ei din partid din stradă să scrie că ăla a fost acolo, ăla a avut pământ multe, ăla așa, dar era și plecați care a fost la Bărăgan cu 2 lanț de pământ. A fost în locul altuia, știți? Că ăla a fost Barizon, unde stă Colectivul. ăla a fost, tot a fost în Germania și ăsta... tot avut pământ mult, nu? Că ăla a fost cu mine în lagăru, nu? De aia știu io. Și din strada noastră. Și ăla, Barizu e în strada Ghyuri, tot la marginea satului, Barizu a chemat, și ăla a fost în locul lui ăsta. (*Se numeau la fel.*)

(*Listele le-a făcut acest Bobolcirov?*) Sigur că da. A fost listă pusă și în locurile de Barizon ăsta care a fost la SS și a fost și la... și a avut pământul multe, nu? Da săracu ăsta a fost Barizu, și ăla a fost în locul lui, că tot a fost Barizu. Și atunci mai era un veterinar, nu un veterinar, era un... cum se spune na, cu vaci mergea. Așa șchioapă a mers, a avut. Era așa în anii mei era băiatu ăsta, și a fost luat de taur. Era șchioapă. Și asta a chemat Chirș, da. Și tot a fost altu Chirș, și băiatu ala cu șchioapă a ținut vacile, și a mers cu vacile, a mers. Și a mers cu vaci, oamenii pe pășuni, da. (*Văcarul.*) A mers la pășuni. Și el a fost la Bărăgan, ăla n-a fost nici la armată, n-a fost nici la... că era șchioapă, că tauru a distrus pe om. Și a mers cu șchiop, nu? Și fără pământ. Și tot a fost la Bărăgan, în locul lui altu.

(*Mama dumneavoastră era pe lista să meargă la Bărăgan?*) Nu, nu era. Mama nu era pe listă, aia nu era pe listă. Da ăla a cerut toate buletine, și noi am dat toate buletine, nu? Și a trebuit să merge cu noi atunci, și când a fost dus nu mai putea să vină înapoi... Nu era mama pe listă, da stăteam toți și au luat și pe mama. Din '32 a fost mama văduvă.

(*Câți ani avea mama?*) Stai că era născut din 1896. Era buletinul cu ea.

(*Și acolo la Giurgeni Noi, de unde mai erau familia, din ce sate?*) Era de la Lenauheim, de la Periam, era de la Uivar, Ionel, și de la Salavale mai era. (*Asta unde e?*) Aicea la noi, la 5 km, dar în altă parte nu știu, deci cam astea erau...

Eu eram 609, am avut eu număr de casă și eu am fost primul transport care a venit din Tomnatic, nu? Da cine știe câte a fost acolo jos, ce număr o avut ăștia jos.

(*Soțu a lucrat acolo?*) Soțu a lucrat pe tâmplărie, el a fost tâmplar, și n-a lucrat pe tâmplărie. Cășile care va să zică, poliție, dispensar, școală era gata făcută, tot cu scândură așa, el a trebuit să pună acoperișu. N-a avut de unde să câștige bani, n-a avut de unde.

(*Se vindea apă?*) Se vindea. Apă se vindea de la Periam, oamenii care au avut căruță și cai, vindea, 25 de lei era o găleată. (*De unde o aducea?*) De la Dunăre adusă, o dată, butoiu. (*Și o vindeau?*) Da, 25 de lei o găleată, va să zică opt litri de apă. Și pe urmă se băteau oamenii, nu? Că a fost sete, era rău, nu ai avut nici o umbră, ziua te-a mâncat căldura, noaptea te-a mâncat țânțarii.

(*Care e cea mai tristă amintire?*) Când ploua, nu ai putut să ieși. Și când nu ploua, puteai să pui ... [neclar].

Și-am făcut și un cimitir, am făcut acolo. Și primul care a murit am pus un pom. Am plantat un pom ca să știm unde-i cimitirul.

Da eu am fost la Amara la odihnă din cauza capului și am mers până acolo, da nu mai era aproape nimic, numa ferma. (*Deci nu mai este nimic?*) Nimica nu mai era acolo. S-a arat pământu și numai ferma care trece podu-n Orșova. Mai sunt case unde am stat noi și s-a făcut un pod care trece Dunărea la Hârșova. Ferma este în partea asta unde am stat noi și s-a făcut un pod care trece peste Dunăre la Hârșova.

(*Ați plecat, n-a mai rămas nimeni acolo din sat?*) Nu, nu. (*Nici macedoneni?*) Nu, nu, dar nici în Banat n-au venit macedonenii-napoi. N-a dat voie să vină-napoi. (*N-a dat voie să vină?*) Nu, nu. (*Și unde au mers?*) Ei... o fost vorbă că sunt acolo la Dobrogea. Nu a dat voie să vină.

N-a dat voie la macedoneni să vină încoa, pentru că ei, zice că ei au fost, au schimbat pe ei bulgarii. Bulgarii a dat pe macedoneni încoa și a luat bulgari. A făcut schimb de popor. Și după asta a luat pentru că ei au fost mai mult legionari, macedoneni au fost legionari, n-au fost comuniști, și au luat pe ei la Dobrogea. Acolo sunt macedoneni că n-au avut voie să vină-napoi în Banat.

(Aici în sat au făcut politică legionară?) Au făcut, da. Dar ei cu noi n-au făcut nimic. Ei, de contra, au ținut cu noi. Nu au ținut cu comuniștii, ei au ținut cu noi. Ei când au venit coloniștii, ca la noi, noi am avut o familie macedoneană... *(La dumneavoastră în casă?)* Da. ...și noi am două intrări și am fost obligați să luăm pe o familie macedoneni, pentru că noi am avut două intrări. *(Cine v-a obligat?)* La primărie. Și când a ridicat pe noi, a ridicat și pe macedoneanul ăsta. Și macedoneanul a avut o santinelă la ușa lui și noi am avut altul la noi.

(Dintre macedoneni nu mai e nimeni aicea în sat?) Nimeni, că n-a avut voie nici în satu vecin. *(Nu le-a dat voie să se întorcă.)* Nu. *(Acolo cum v-ați înțeles cu cei de acolo?)* Noi n-am avut cu ei nimic, noi am fost așa o comună făcută. *(Erați separat?)* De macedoneni vreți să spuneți? *(Nu.)* Eram împreună cu toții. Cum ne-a adus transportu, cum ne-a lăsat jos, așa unul lângă altul. Un vecin am avut de la Periam și aici am avut un macedonean. Dar prima dată noi am mers cu primu transport și în transportul nostru eram vreo trei nemți ca mine. Pentru că toți s-a retras că o zis că acesta merge în Rusia. Cine pleacă, pleacă și cine e ascuns, se scapă. Și bărbatu meu a spus: "Nu vezi că nu scăpăm noi? Hai să mergem". Și noi când nu mai puteam cu copilul și ne-am băgat și de aia am fost noi primu transport și noi am fost tot mai sus lângă Satu vechi. Alte transporturi au fost acolo în jos lângă Dunăre. *(Era întinsă?)* Sigur, era întinsă, era mare, era întinsă. Păcat că n-am adus carte. Că noi am făcut carte în Germania. *(Ați făcut?)* Da, da. *(Cine a făcut-o?)* Toma Hanz. Țăla a făcut-o, și cum a venit Maria Tereza în Banat... a făcut o istorie a... *(Monografia satului?)* Da, da, da. Îmi pare rău că n-am adus-o.

(Cu cei din Satul vechi ați avut vreo legătură?) Nu, nu. *(Nu ați comunicat deloc?)* Nu, nu. Ei au zis să nu stea cu noi de vorbă că noi suntem reacționari. De aia au avut și oamenii frică de ei, să nu vorbească, să vadă... *(Deci nu vă... [neclar]...acolo, nici mai târziu.)* Mai târziu s-au mai împrietenit, au mai vorbit, au mai venit și au văzut. A luat și de la ei pământu, a venit reforma agrară. *(Au luat pământul în timp ce erați dumneavoastră acolo?)* Da, le-a făcut și lor reforma agrară. Și atunci au văzut că e minciună ce-au făcut. Atunci au văzut că noi nu suntem vinovați și atunci au început să vină la noi. Ne-a mai ajutat și pe noi puțin, ne-a luat și pe noi la lucru, ei nu au văzut dune. Noi imediat în pământ am făcut o groapă și am pus niște fier acolo sus și am făcut un cuptor, și am făcut pâine. Ei asta n-au văzut. Ei n-au văzut cum se face pâine și asta noi am făcut. Noi am dat duna lor, că n-au avut dune, nu smulg pene de la găscă. Mai am dat o dune, mai am dat o pernă și ei ne-au dat făină. Și așa am făcut noi. Copii cu mămăliga în mână și cu un pește afumat. Asta a fost copiii.

(Era diferență în felul cum trăiau ei acolo.) Foarte mult, mult. Mare diferență a fost între ei și noi, mare. La mine a venit un director de la moară, era că soțul meu să meargă să-i învelească cu tablă moara că plouă acolo înuntru. *(S-o acopere.)* Și atunci el a venit la mine duminică. Zice bărbat-miu: "Hai fă mâncare ca la Banat că vine ăla și ăla". Când a venit, eu i-am dat un scaun, el s-a așezat pe jos. Zic: "Măi domnule tu n-ai scaun?" Zice: "Nu, că [neclar] și m-a pus directoru morii. Da doamnă să știți într-un an sunt din pușcărie". "Cum ești în pușcărie dacă ești director?" Zice: "Când tușea un măgar la boii mei am știut ce să dau, dar dacă e defect la mașină eu nu știu să pun acolo șurub sau altceva. Așa doamnă, eu nu știu, eu sunt măgarul acuma". Măgarul meu a fost între oi, dar a fost directoru, nu?

(*Ce-ați gătit ca la Banat?*) Am făcut găluște cu cartofi și cu niște sos de usturoi. Asta a fost. (*Și a mâncat?*) A mâncat, da. Era foarte mulțumit și o spus că-i învață, să spun eu că să spună și la soție. (*Ei nu găteau mâncare așa?*) Nu, făcea ciorbă cu urzici. V-am spus, copii cu mămăligă și cu pește afumat. Atunci a făcut ciorbă cu lapte acru și cu urzici și cu lobodă. Și asta a fost mâncarea săracilor. Și toată ziua la pește, și cu pește s-au hrănit și cu orez. Asta a fost la ei, orez și pește. (*Dumneavoastră ce găteți așa?*) Păi și noi tot așa am avut, noi n-am avut nimic. Până atunci era vorbă că cine schimbă banii pentru altul, nu mai primește lucruri de la alimentară, nu mai poate să cumpere zarzavaturi. Și a venit zarzavaturi... Cum v-am spus mama lucra dincolo la ăștia, dar mai punea în buzunar mai așa și ducea și mai făceam eu. Un morcov, un pătrunjel, aducea aicea, ce putea.

(*Lucra la ferma de legume?*) Lucra la ferma de legume.

(*Al cui era pământul de acolo?*) Asta nu mai știu eu, dar era al statului.

Unde a fost un loc, acolo a aruncat, știți? Cum erau transporturi deja scrise de la gară.

(*Din familie, prieteni, ați mai fost cu cineva acolo?*) Nu. (*Deci din Tomnatic numai dumneavoastră ați fost?*) Cu macedonenii, v-am spus și români. A fost o femeie, tot așa cu mine, Simion a chemat pe bărbatu ei. ăștia toți sunt plecați în Arad.

(*N-au mai fost familii de nemți când ați fost dumneavoastră în sat?*) Au mai fost dar toți plecați în Germania. (*Nu, atunci.*) A fost un alt verișor al meu, ăla a mai fost și Tobias a fost cu noi, tot acolo. Nu mai sunt aicea, toți sunt plecați. Marșal, tot a fost cu noi. Tot în Germania. Schultz a fost tot acolo cu noi în sat. ăla a murit în Bărăgan, a fost primul mort. Nevasta lui cu băiatu sunt în Germania.

(*Cum a murit, cum a fost primul mort? Vă mai amintiți ceva? De ce-a murit? Era bătrân?*) Nu, era tânăr, era tânăr, dar prea... Când te vezi așa și cu nimic... Mulți oameni au pierdut. A trebuit să fii tare. Să te lase așa, să n-ai acoperiș, să n-ai nimic și te pune așa. Dacă vă ia pe dumneavoastră și vă pune acum pe pământ acolo afară la câmp... N-ai nici apă, n-ai nici ce mânca, n-ai nimic.

În primele luni am mers și am furat orezu și am frecat și asta a fost mâncarea. În apă, fără prăjeală, fără nimic. De Crăciun am mâncat... bărbatu meu s-a dus la Dunăre și a prins niște pește și mama cu orezu. Noaptea am avut o scândură tăiată așa și frecam și curățam și asta a fost mâncarea. Dar de prăjit n-ai prăjit că n-ai avut cu ce. Va să zică, pe urmă eu am avut bani, dar eu am spus: "Ori primesc, ori nu primesc". Eu am mers la Tobias, vecinul meu, ăla a fost măcelar. Și era cu Cuzman și nime n-a vrut să schimbe lui. Nimeni. Că toată lumea a avut frică că nu mai poate să primească zarzavat. (*Ce să schimbe?*) Banii. Când a venit cu milioane, că ai primit dintr-un milion atâta, atâta lei, nu? La stabilizare, nu? Va să zică dumneata ai milioane. Și vii la mine. Tu schimbi și eu schimb la dumneata, eu nu mai pot să cumpăr la alimentară, nu mai primesc porția mea, o varză sau un ardei sau o roșie. Și așa eu am avut curaj și am spus: "Ce o fi, o fi". Eu am mers la femeie și am spus: "Câte ai? Îmi dai mie jumătate?" Și femeia a fost mulțumită că eu schimb în jumătate. Și am schimbat în jumătate. Și vecinii de la Periam: "Da cum de ai tu acum atâția bani?" Zic: "N-am, am găsit pe stradă". N-am spus că i-am schimbat, nu? Atunci am avut începutul.

(*I-ați schimbat bani la stabilizare?*) La stabilizare. Eu am schimbat. (*Deci nu dădea voie să se schimbe?*) Nu, nu și dacă au aflat... (*Cei care au avut bani mai mulți au putut să schimbe altora?*) Da numai atâta și atâta. N-ai putut să schimbi atâta. Un milion ai avut voie să schimbi. Ce ai avut peste un milion ori ai băgat în foc, ori... (*Dumneavoastră unde ați schimbat?*) Acolo la bancă. Erau oamenii puși... (*Și nu vi s-a întâmplat nimic, era mai mult o amenințare.*) Păi da. Numai amenințare a fost. Să nu schimbe. Să n-avem nimica. Eu am mers și am spus la vecina

asta: “Uită-te câte ai îmi dai mie fără frică, pe urmă dacă primesc, primesc, dacă nu primesc, nu primesc”. Am dat la femeie jumătate și jumătate am luat eu, am avut o sută cincizeci. Asta a fost mulți bani, nu? (*Mama cât primea, vă amintiți?*) Doi lei ai dat de mâncare și trei lei ai primit în mână. Așa a fost. (*Și cât era un kilogram de făină?*) Asta nu mai știu. Sunt care au cumpărat pâine da toți care au plecat la Hârșova și peste Dunăre și au cumpărat acolo. La noi n-ai găsit de cumpărat, dar mulți au plecat peste Dunăre și au cumpărat acolo. Dar cum te-a găsit și te-a aresta. (*Nu era voie.*) Nu era voie.

(*Da cum treceați Dunărea, era pod?*) Nu era pod, mergeai cu lipovenii. Ția cu barbă lungă, lipovenii, așa le spunea. Cu barca te ducea dincolo. Ziceai că mergi la lucru și te lua. Te ducea dincolo. Mergeai la lucru, el nu te-a controlat, dar cum te-ai dat din barcă jos deja te-au cunoscut de departe că nu ești de-al lor și te-au arestat și te-au dus la Dunăre, la Canal. S-a făcut Canalul atuncea.

(*Au fost cazuri din sat? Știți pe cineva?*) Da, și cumnatu meu era dus, dar a murit. (*A fost dus acolo de la Tomnatic?*) L-a dus de la Bărăgan. Era dus la Hârșova să cumpere. L-a luat și l-a dus la Canal. N-a stat mult pentru că el... mâna dreaptă... [neclar] nu s-a vindecat, n-a putut să miște. Și i-a dat drumu să plece acasă, dar cum? Că n-a avut buletin, n-a avut nimic în mână ca să zici că-i... dovedești.

Mulți oameni, macedonenii au fost mai curajoși ca noi. Târâia snopii de grâu și bătea și mergea în sat și schimba pentru făină.

(*Într-un an ați reușit să plecați de-acolo?*) Da, dar pentru ce? Că el a fost obraznic cu mine și eu am fost obraznică cu ăla milițianul care a fost acolo. El a spus că sunt hitleristă, că nu știu cum și ce, a povestit ce e scris acolo. (*În dosar?*) E în dosarul meu. El a zis că citește dosarul ce e la mine.

(*Cu ce ocazie v-a citit dosarul ăsta?*) Că eu am cerut să-mi spună o dată, că el a zis: “Dacă se desface de tot și de mine, atuncea el îmi dă voie să plec”, dar eu sunt obligată să stau cu copilul aicea. Și am spus: “Da cum domnule, dumneata mă cunoști cine sunt?” Că îmi citește el mie dosarul. Zic: “Poftim, citește!” Și el a citit, adevărat că omul n-a mințit, mi-a citit. Ce a fost și cum a fost, și ce am făcut și nu știu ce.

(*Ce vă reproșa?*) Că eu am fost locotenent la SS și am fost pe dincolo și nu știu ce, tot minciuni. Și el a fost bătrân. Și eu m-am gândit de mine, m-am judecat eu. Stai mă nene tu ești un om bătrân. Tu nu puteai să fii de-acuma comunist. Și tu ai fost înainte altceva ca comunist. Și am spus: “Bine domnule, dar mi se pare cum a fost la București atunci când a măturat jidanii, mi se pare că și pe dumneata am văzut. Am fotografii da numai trebe să mă uit la ele”. Și acela deja s-a speriat. Și zice: “Doamnă taceți din gură, nu mai spuneți așa tare”. “Dumneata ai spus mie, și eu spun la dumneata”. Și-atunci a spus el: “Unde vreau să mă duc?” Zic: “Uite peste iarnă vreau să mă duc la soacră-mea aici la Câmpulung Muscel”. “Bine”, zice, “da când vine să facă verificare de buletin, dumneata vii înapoi când îți trimit telegram”. “Domnule vin”. “Dar fără soț”, a zis. Bine, fără soț. M-a băgat în tren, unde era deja trecut de pericol și atunci au stat doi ruși. Și eu stăteam așa cu copilul răzemată la tren acolo, înuntru. Și ăștia doi ruși, un ofițer a fost și un soldat, erau acolo înuntru. Și cum au văzut ăștia pe una cu un copil mic în brațe au bătut în geam și au zis că să vin încoa. Și m-a băgat între ei. Și m-am pus acolo cu copilul și atunci am desfășat copilul și noi am trecut atunci de un sat nou. Tot așa cum au fost ridicați. Și ei povesteau. Și eu n-am înțeles pe ei că rusește n-am știut. Făcea rusul așa. Și zic, am arătat cu degetul și eu cu copilul tot așa. Vine controlul de buletin și de bilete. Zice rusul să iasă afară că eu sunt cu ei. Și așa am scăpat. Așa am fost eu scăpată de control. La Pitești a fost asta. Altfel lua ei pe mine jos și mă închidea pe mine cu copilul. (*Și-ați mers la Câmpulung?*) Și atunci noi am

plecat la Câmpulung. Într-un timp am primit o telegramă să vin înapoi că vine cu buletine. Și am venit înapoi. Pe urmă când am venit înapoi nu a mai fost controlu și așa am fost și eu o iarnă, am fost scăpată la socrii. Pe urmă când m-am întâlnit cu el mi-a dat mâna și zice că nu a crezut că sunt așa o femeie cu cuvânt. Zic: “Dumneata m-ai ajutat, și eu am venit înapoi cu copilul, m-ai ajutat și am scăpat din cel mai mare viscol”. Că atuncea a fost cea mai grea iarnă. A fost în '53. A fost cea mia grea iarnă.

(După ce ați plecat ce s-a întâmplat cu casele?) După ce am plecat noi la Bărăgan a rămas goală și a luat un ungur. *(De unde? De aici din sat?)* Tot de aici din sat. Pe urmă după ce am venit înapoi de la Bărăgan aicea, am primit altă casă. Să intrăm în altă casă goală. Și noi n-am intrat și am făcut târgul cu unгурul ăsta. Am dat ce am avut, am dat-o lui și el ne-a lăsat în casă să intrăm. *(Cu animale și ce-ați avut, cu asta ce s-a întâmplat?)* Nimic, fiecare a luat. Eu am avut două capre, am avut doi porci, am avut nu știu câte pui, dar asta fiecare a cărat. Nu? Dacă nu a fost stăpân...